

BEATA KRAJEWSKA¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0001-7671-258X

MIESZKANIA CHRONIONE WSPARCIEM OSÓB NIESAMODZIELNYCH W FUNKCJONOWANIU. TEORIA I EGZEMPLIFIKACJE

SHELTERED HOUSING FOR DEPENDENT PERSONS.
THEORY AND EXEMPLIFICATIONS

Abstract

Support system for individuals and families includes numerous institutions and forms, but it demands on-going changes and modifications adjusted to social needs. An important, if not the most important human need, is the need for housing where a human being can function and feel safe. The state responds to human needs in this respect, which is reflected, inter alia, in the support of young people to purchase their first flat, by social housing, municipal flats, social assistance homes, night shelters for the homeless and also sheltered housing – which are important institutions, although less known from both a social and scientific points of view, within the framework of pedagogical explorations. Thus, an attempt at a comprehensive presentation of sheltered housing with current legal regulations and their empirical parameters is justified.

Keywords: sheltered housing, types of sheltered housing, standards of sheltered housing, statistical data concerning sheltered housing

Abstrakt

System wsparcia osób i rodzin obejmuje wiele instytucji oraz form, ale wymaga ciągłych zmian i modyfikacji dostosowanych do potrzeb społecznych. Jedną z ważnych, jeśli nie najważniejszych, potrzeb człowieka jest potrzeba mieszkania, w którym może funkcjonować, czując się bezpiecznie. Państwo wychodzi naprzeciw potrzebom ludzi w tym zakresie, czego formami są między innymi wsparcie dla osób młodych przy zakupie pierwszego mieszkania, mieszkania socjalne, mieszkania komunalne, domy pomocy społecznej, noclegownie dla bezdomnych, ale także mieszkania chronione – instytucje ważne, choć mniej znane tak społecznie, jak i naukowo, także w ramach eksploracji pedagogicznych. Uprawniona jest zatem próba kompleksowego omówienia mieszkań chronionych z uwzględnieniem aktualnych regulacji prawnych oraz prezentacją ich wymiaru empirycznego.

Słowa kluczowe: mieszkanie chronione, rodzaje mieszkań chronionych, standardy mieszkań chronionych, dane statystyczne dotyczące mieszkań chronionych

¹ Dr Beata Krajewska, Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, b.krajewska@uksw.edu.pl.

WPROWADZENIE

System wsparcia osób i rodzin obejmuje wiele instytucji i form. Staje się on coraz bardziej rozbudowany, szczegółowy, a w konsekwencji w dużej mierze także faktycznie obejmuje coraz więcej osób i rodzin. Celem jest tu zaspokajanie różnorodnych potrzeb podmiotów niemogących zapewnić ich sobie mocą własnych starań lub potrzebujących wsparcia w tym zakresie. Jedną z najważniejszych potrzeb człowieka jest potrzeba mieszkania. Jak pisze Julian Auleytner, mieszkanie spełnia bowiem ważną funkcję społeczną i ekonomiczną, to w nim spędza się znaczną część czasu wolnego (Auleytner 2005, 171). Rację ma więc Józef Orczyk, gdy pisze, że korzystanie z samodzielnego mieszkania jest prawem każdej jednostki i rodziny, a jego zagwarantowanie jest powinnością państwa, w konsekwencji czego koniecznością jest wspomaganie sfery mieszkaniowej za pomocą środków publicznych (Orczyk 2012, 204). Każde mieszkanie pełni bowiem bardzo ważne funkcje, do których należą w szczególności funkcje: ochronna – mieszkanie daje schronienie przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi i umożliwia ochronę zdrowia fizycznego i psychicznego; biologiczna – mieszkanie stanowi przestrzeń do realizacji biologicznych aspektów życia, mianowicie snu, odpoczynku, odżywiania, higieny, opieki nad dziećmi, osobami chorymi i starszymi; społeczna – w mieszkaniu prowadzone jest życie rodzinne i towarzyskie; humanistyczna – mieszkanie wiąże się z układem stosunków społecznych, wytwarzaniem więzi rodzinnych i sąsiedzkich; kulturowo-wychowawcza – w mieszkaniu ma miejsce nauka i wychowanie, przekazywane są tradycje i wzorce; ekonomiczna – mieszkanie może pełnić rolę miejsca pracy (Grzywna et al. 2017, 225).

Państwo wychodzi więc naprzeciw potrzebom ludzi w tym zakresie, np. przez mieszkania socjalne, mieszkania komunalne, ale też domy pomocy społecznej, noclegownie dla bezdomnych i wiele innych. Istnieją także mieszkania chronione. Z tej ostatniej formy wsparcia korzystać mogą osoby pełnoletnie, w trudnej sytuacji życiowej, niepełnosprawne lub przewlekle chore, seniorzy, osoby z zaburzeniami psychicznymi, opuszczający pieczę zastępczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemcy, którzy potrzebują wsparcia w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonego przez jednostkę całodobowej opieki. Jacek Figarski podkreśla, że wszystkie te osoby potrzebują wsparcia, które polegać powinno na tworzeniu ośrodków prowadzących rehabilitację w zakresie wykonywania upośledzonych czynności, rehabilitację zawodową, poradnictwo, rzecznictwo interesów (Figarski 2002, 61). Andrzej Mielczarek zwraca uwagę na szczególną grupę beneficjentów mieszkań chronionych, a mianowicie osoby w podeszłym wieku, które z różnych powodów nie są w stanie mieszkać we własnym mieszkaniu, np. z powodu niepełnosprawności fizycznej i psychicznej, nieporadności życiowej czy choroby i to w mieszkaniu chronionym mogą liczyć na pełną autonomię i godne traktowanie, pracę socjalną, poradnictwo specjalistyczne, utrzymanie posiadanego poziomu sprawności w zakresie samobsługi, samodzielności życiowej, jak też na utrzymanie i rozwijanie kontaktów ze

środowiskiem i pełnienie ról społecznych (Mielczarek 2016, 36). Słusznie podkreśla Grażyna Magnuszewska-Otulak, że o mieszkania chronione mogą ubiegać się także osoby bezdomne (Magnuszewska-Otulak 2011, 183).

W dotychczasowej literaturze poświęcono mieszkaniom chronionym zaledwie kilka publikacji, dotyczących zresztą tych instytucji w perspektywie poszczególnych grup podmiotów mogących z nich korzystać, nie zaś w ujęciu całościowym. Wskazać tu trzeba opracowania Andrzeja Mielczarka (Mielczarek 2016), Marty Giezek i Rafała Iwańskiego (Giezek i Iwański 2017), Magdaleny Porąbaniec (Porąbaniec 2009), Katarzyny Przybysz (Przybysz 2005) oraz Jacka Figarskiego (Figarski 2002). Większość z nich powstała na gruncie poprzednio obowiązujących standardów prawnych, a żaden nie dotyczył mieszkań chronionych dla osób opuszczających instytucje pieczy zastępczej oraz przeznaczonych dla dzieci i młodzieży przeżywających trudności wychowawcze. Uprawniona jest zatem próba kompleksowego omówienia mieszkań chronionych z uwzględnieniem aktualnych regulacji prawnych oraz prezentacją ich wymiaru empirycznego. Zatem za cel opracowania przyjęto analizę najważniejszych aspektów funkcjonowania mieszkań chronionych, w szczególności wskazanie podstaw prawnych ich istnienia, form, w jakich mogą być organizowane, oraz standardów, jakie muszą spełniać. Teoretyczne rozważania w zakresie mieszkań chronionych zostały wzbogacone o dostępne dane statystyczne oraz badanie zasobów internetowych, będących egzemplifikacją istnienia mieszkań chronionych. Nie chodziło tu o kompleksowość badań w tym zakresie, ale wskazanie, że w wielu miastach taka forma wsparcia osób niesamodzielnych została zorganizowana i odpowiada na ich potrzeby, a szerzej – wpisuje się w konglomerat rozwiązań zaspokajania potrzeb społecznych.

1. MIESZKANIA CHRONIONE JAKO ŚWIADCZENIE POMOCY SPOŁECZNEJ

Problematykę mieszkań chronionych regulują przepisy z zakresu pomocy społecznej. Były one już znane ustawie z 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 z późn. zm.), choć dopiero od 1996 r., kiedy to instytucję tę wprowadzono do tej ustawy na podstawie jej nowelizacji. Wówczas jej art. 2a ust. 1 pkt 9 definiował mieszkanie chronione jako „mieszkanie przeznaczone dla osób mogących, przy odpowiednim wsparciu, samodzielnie żyć w środowisku, w szczególności dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze, resocjalizacyjne, zakłady dla nieletnich i rodziny zastępcze”. Zgodnie z jej art. 21 ust. 1 mieszkania chronione były jedną z form, obok ośrodków wsparcia, rodzinnych domów pomocy oraz domów pomocy społecznej, usług opiekuńczych, a ust. 3 tego artykułu precyzował, że

„mieszkanie chronione jest również formą środowiskowej pomocy zapewniającą odpowiednie wsparcie w środowisku, umożliwiającą samodzielne życie osobie, która ze względu na wiek, niepełnosprawność lub chorobę nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez dom pomocy społecznej, a usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania są niewystarczające lub niemożliwe do realizacji”.

Podobnie mieszkania chronione regulowała w pierwotnym brzmieniu obowiązująca aktualnie ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593), poświęcając im art. 53. Jego ust. 1 stanowił, że

„osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonego przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności osobie z zaburzeniami psychicznymi, osobie opuszczającej rodzinę zastępczą, placówkę opiekuńczo-wychowawczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, uchodźcy, może być przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym”.

Natomiast ust. 2 tego artykułu stanowił, że

„mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną”.

Zgodnie zaś z jego ust. 3 „mieszkanie chronione może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej”.

Nie były to regulacje szczególnie precyzyjne, a w 2011 r. ustawodawca dodał do art. 53 ust. 4 przewidujący, że „minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, rodzaj i zakres wsparcia świadczonego w mieszkaniach chronionych, warunki kierowania i pobytu w mieszkaniach chronionych, kierując się potrzebą zapewnienia właściwego wsparcia osobom kierowanym do mieszkania chronionego”. Minister Pracy i Polityki Społecznej, wypełniając tę delegację, wydał 14 marca 2012 r. rozporządzenie w sprawie mieszkań chronionych (Dz. U. z 2012 r. poz. 305), które precyzowało zakres ich funkcjonowania.

Mieszkanie chronione daje szansę osobom, które z różnych względów nie mogą przebywać w dotychczasowych miejscach zamieszkiwania, na normalne, samodzielne życie w środowisku lokalnym, gdzie dokonuje się rehabilitacja i integracja społeczna, realizowane są specjalistyczne usługi opiekuńcze, oczekuje się od mieszkańców samodzielności i udzielania sobie wzajemnej pomocy (Przybysz 2005, 61). Mieszkanie chronione jest więc alternatywą dla całodobowych placówek opieki ciągłej. Zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, pod opieką specjalistów, w integracji ze społecznością lokalną i ma na celu przygotowanie podopiecznych do prowadzenia samodzielnego życia, co wynika z celów funkcjonowania mieszkań chronionych, jakimi są: usamodzielnienie, readaptacja do samodzielności życiowej i powrót do środowiska, godne samodzielne zamieszkiwanie, wsparcie i opieka, rehabilitacja społeczna, integracja ze środowiskiem, samorealizacja (Górnicka 2014, 80). Mieszkanie chronione pozwala więc na samodzielne funkcjonowanie w środowisku, na integrację ze społecznością lokalną osobom, które nie mogą prowadzić samodzielnego życia w społeczeństwie z wy-

korzystaniem własnych umiejętności i zaradności życiowej, ale uzyskanie tejże samodzielności jest celem tej formy wsparcia (Daniel, Skomra i Szuma 2015, 72-74).

Analizując wskazane powyżej regulacje prawne dotyczące mieszkań chronionych, należy zwrócić uwagę na pewne rozbieżności co do kategorii osób mogących z nich korzystać. Jednak zawsze wymienione tam kategorie podmiotów były wskazane wedle formuły, że chodziło o nie „w szczególności”, a zatem ze wsparcia w mieszkaniach chronionych mogły korzystać także inne osoby. Były to i nadal są choćby osoby bezdomne, które wprost w tych przepisach wymienione nie zostały, ale zawsze były one i nadal są w trudnej sytuacji życiowej polegającej na braku mieszkania, a zatem i one były i są beneficjentami tego rodzaju pomocy społecznej.

Prawo do korzystania z mieszkania chronionego poszczególnych kategorii beneficjentów tego rodzaju pomocy nie zawsze jest oczywiste. Potwierdzają to choćby orzeczenia sądów administracyjnych. Przykładowo można wskazać następujące: Wojewódzki Sąd Administracyjny w Bydgoszczy w wyroku z 2 grudnia 2011 r. (II SA/Bd 1149/11) orzekł, że odmowa przyznania przez organ pomocy społecznej mieszkania chronionego osobie legitymującej się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności, mieszkającej w wynajmowanym mieszkaniu o bardzo niskim standardzie, przy przyjęciu tylko, że może ona korzystać z pomocy matki i brata, była nieuzasadniona. Natomiast Wojewódzki Sąd Administracyjny w Opolu w wyroku z 11 maja 2017 r. (II SA/Op 49/17) przyjął, że orzeczone postanowieniem sądu umieszczenie w domu pomocy społecznej wobec ubiegającego się o przyznanie pobytu w mieszkaniu chronionym, nie uprawnia organów do przyznania mu mieszkania chronionego. Prócz tego przedmiotem rozstrzygnięć sądowych była kwestia okresu korzystania z mieszkania chronionego. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Lublinie w wyroku z 23 października 2014 r. (II SA/Lu 948/13) uznał, że organ pomocy społecznej, który pierwotnie przyznał osobie mieszkanie chronione na czas nieoznaczony może wprowadzić zmianę decyzję poprzez przyznanie tego prawa na czas określony, ale tylko pod warunkiem uprzedniego przeanalizowania przesłanek korzystania z tego mieszkania, przy zaistnieniu sytuacji, że dalej nie zachodzą takie podstawy.

2. MIESZKANIA CHRONIONE TRENINGOWE I WSPIERANE

Ustawą z 22 czerwca 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z realizacją programu „Za życiem” (Dz. U. z 2017 r. poz. 1292) zmieniono art. 53 ustawy o pomocy społecznej, istotnie rozszerzając konstrukcję mieszkań chronionych, jak też wyodrębniając dwa ich rodzaje, tj. mieszkania chronione treningowe oraz mieszkania chronione wspierane. Ogólnie, zgodnie z art. 53 ust. 2, mieszkanie chronione „jest formą pomocy społecznej przygotowującą pod opieką specjalistów osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagające te osoby w codziennym funkcjonowaniu”. Zakres podmiotowy tej pomocy określa ust. 1 tego artykułu, który stanowi, że:

„osobie pełnoletniej, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności osobie z zaburzeniami psychicznymi, osobie opuszczającej pieczę zastępczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy, może być udzielone wsparcie w mieszkaniu chronionym”.

W mieszkaniu chronionym treningowym, zgodnie z art. 53 ust. 4, „zapewnia się usługi bytowe oraz naukę, rozwijanie lub utrwalanie samodzielności, sprawności w zakresie samoobsługi, pełnienia ról społecznych w integracji ze społecznością lokalną, w celu umożliwienia samodzielnego życia”. Natomiast w mieszkaniu chronionym wspieranym „zapewnia się usługi bytowe oraz pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym i realizacji kontaktów społecznych, w celu utrzymania lub rozwijania samodzielności osoby na poziomie jej psychofizycznych możliwości”, o czym stanowi ust. 6 przedmiotowego artykułu, a jego ust. 5 wskazuje, że „mieszkanie chronione wspierane przeznaczone jest dla osoby niepełnosprawnej, w szczególności osoby niepełnosprawnej fizycznie lub osoby z zaburzeniami psychicznymi, jak też dla osoby w podeszłym wieku lub przewlekłe chorej”.

M. Porąbaniec wskazuje cele pobytu w mieszkaniu chronionym, wśród których najważniejsze jest nauczanie jego mieszkańców pełnej samodzielności, podstawowych umiejętności do samodzielnego życia, mianowicie prowadzenia gospodarstwa domowego i gospodarowania budżetem, nawiązywania kontaktów interpersonalnych, załatwiania spraw urzędowych, kształtowania właściwego stosunku do obowiązków, poprawienie ich dotychczasowego funkcjonowania poprzez metody pracy socjalnej, ale również edukacja społeczeństwa, prowadząca do tolerancji i gotowości integracji z lokatorami mieszkań chronionych (Porąbaniec 2009, 131). Zatem mieszkania chronione mają znaczenie tak dla ich mieszkańców, jak i dla innych osób, które mają szanse integracji z ich mieszkańcami. Edukacja społeczeństwa może być tu szczególnie istotna, aby niwelować ewentualne trudności w akceptacji takiej formy pomocy i korzystających z niej mieszkańców po to, aby to, co nieznane, nie budziło obaw i niechęci. Może być bowiem tak, że osoby mieszkające po sąsiedzku mieszkańców mieszkań chronionych mogą obawiać się ich, nie chcieć mieć z nimi bliższych relacji, co nie powinno mieć miejsca tak z perspektywy jednej, jak i drugiej strony sąsiedzkiego współistnienia, gdyż wypaczałoby samą ideą mieszkań chronionych, której jednym z elementów jest szeroko rozumiana integracja ich mieszkańców.

K. Przybysz wskazuje katalog celów socjalizacji osób niepełnosprawnych intelektualnie umieszczonych w mieszkaniach chronionych, które odnieść można do wszystkich kategorii osób zamieszkujących te placówki. Są to następujące zamierzenia: przekazywanie umiejętności i wiadomości ważnych dla samodziel-

nego radzenia sobie w życiu codziennym, pomoc w pokonaniu osobistych problemów i przeszkód, tworzenie okazji do ćwiczenia i wypróbowania własnych decyzji w konkretnym działaniu, przekazywanie wartości i treści ważnych dla samodzielnego prowadzenia życia, rozwój duchowy, przekazywanie reguł i form życia społecznego, przekazywanie mechanizmów i wzorców interakcji socjalnych, pomoc w samodzielnym radzeniu sobie z problemami socjalnymi (Przybyś 2005, 80). Tak ważne cele wpisane w funkcjonowanie mieszkań chronionych ukazują, jak istotną rolę mogą one wypełniać wobec osób korzystających z takiego wsparcia.

3. STANDARDY MIESZKAŃ CHRONIONYCH

W ust. 7-12 artykułu 53 ustawy o pomocy społecznej określono zasady korzystania z mieszkań chronionych, a w ust. 13 ustawodawca zobowiązał ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego do określenia, w drodze rozporządzenia, szczegółowych kwestii ich dotyczących. Zadość tej delegacji czyni rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 26 kwietnia 2018 r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz. U. z 2018 r. poz. 822), które określa minimalne standardy usług świadczonych w tych mieszkaniach oraz minimalne standardy pomieszczeń w mieszkaniach chronionych.

Jeśli chodzi o te pierwsze, to zgodnie z §3 rozporządzenia:

„w ramach minimalnego standardu usług świadczonych w mieszkaniu chronionym treningowym zapewnia się usługi polegające na nauce, rozwijaniu lub utrwalaniu umiejętności w zakresie samoobsługi, zaspokajania codziennych potrzeb życiowych, efektywnego zarządzania czasem, prowadzenia gospodarstwa domowego, załatwiania spraw urzędowych, utrzymywania więzi rodzinnych, uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej, poszukiwania pracy”.

Natomiast według jego §4:

„w ramach minimalnego standardu usług świadczonych w mieszkaniu chronionym wspieranym zapewnia się usługi obejmujące pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym, a dotyczących przemieszczania się, utrzymywania higieny osobistej, ubierania się, sprzątania, zakupów i przygotowywania posiłków, załatwiania spraw osobistych, jak też w zakresie realizacji kontaktów społecznych przez umożliwienie osobie utrzymywania więzi rodzinnych i uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej”.

Odnosnie zaś do minimalnych standardów pomieszczeń w mieszkaniu chronionym, to zgodnie z §6 rozporządzenia „minimalna powierzchnia użytkowa przypadająca dla jednej osoby korzystającej ze wsparcia w mieszkaniu chronionym nie może być mniejsza niż 12 m², przy czym liczba osób w mieszkaniu chronionym nie może być wyższa niż 7”. Standard ten jest jednak standardem docelowym, gdyż do końca 2019 r. liczba osób w mieszkaniu chronionym nie może być wyższa niż 12,

a do końca 2021 r. nie może być wyższa niż 10, o czym stanowi §7 rozporządzenia. Pozostałe przepisy tego aktu prawnego precyzują, z jakich pomieszczeń musi składać się mieszkanie chronione i w jakie sprzęty musi być ono wyposażone. Chodzi w szczególności o to, że oprócz pomieszczeń mieszkalnych musi mieć kuchnię lub aneks kuchenny, łazienkę, wydzieloną ubikację i być wyposażone w pralkę automatyczną, telewizor lub komputer.

Rozporządzenie nie precyzuje jednak, kto miałby zapewniać wsparcie w mieszkaniach chronionych. Jest to nieprawidłowe, a wspomniane powyżej rozporządzenie w sprawie mieszkań chronionych z 2012 r. w §2 ust. 5 wskazywało, że wsparcie zapewniają w szczególności pracownik socjalny, psycholog, terapeuta, asystent osoby niepełnosprawnej, opiekun. Rozporządzenie to jednak jako nieobowiązujące nie może formalnie wyznaczać standardów w tym zakresie, ale może być traktowane jako faktyczny wzorzec.

Rolę opiekunów w usamodzielnianiu osób w mieszkaniu chronionym podkreślał J. Figarski, sytuując ich jako osoby czuwające nad utrzymaniem porządku, wykonywaniem obowiązków mieszkańców, realizacją opłat, sprzątaniem czy integracją ze środowiskiem, czyli stwarzające atmosferę bezpieczeństwa i pewności, ale nie zastępujące czy wyręczające mieszkańców (Figarski 2002, 66). Bez ich udziału trudno mówić o wsparciu, o uczeniu mieszkańców pełnienia ich ról, o ich zmierzaniu ku samodzielności.

Do utrzymania standardu mieszkań zobowiązani są jego mieszkańcy poprzez szanowanie wyposażenia i sprzętów, przestrzeganie przepisów bezpieczeństwa i przeciwpożarowych, utrzymanie czystości, przestrzeganie zasad współżycia społecznego, poszanowanie godności innych osób i cudzej własności, respektowanie praw innych mieszkańców do realizacji potrzeb i zainteresowań (Porąbaniec 2009, 133). Jest to konieczne, gdyż mieszkanie w takim miejscu ma jednak wymiar kolektywny, a w konsekwencji prawo każdego z mieszkańców do realizowania swoich indywidualnych potrzeb musi korelować z takimi prawami innych, a nierazko im ustępować.

4. MIESZKANIA CHRONIONE W ŚWIETLE DANYCH STATYSTYCZNYCH

Jak wynika z Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej za 2017 r., gdyż nowsze dane nie są dostępne, w 2005 r. funkcjonowało 287 mieszkań chronionych. W 2010 r. było ich już 496, a w 2015 r. 660, zaś w 2016 r. 703. Odpowiednio w 2005 r. z tej formy wsparcia korzystało 1135 osób, w 2010 r. w mieszkaniach chronionych mieszkało 1948 osób, w 2015 r. były to 2593 osoby, a w 2016 r. mieszkania takie miały 2774 mieszkańców (*Rocznik Statystyczny* 2017). Na koniec 2008 r. mieszkania chronione posiadało 63% powiatów i 6,7% gmin, co wskazuje na bardzo skromny potencjał gmin w tym zakresie (Kaczmarek 2010, 36-37).

Przedstawione dane statystyczne pokazują, że zwiększa się stale zarówno ilość mieszkań chronionych jak i ich mieszkańców. W perspektywie dziesięcio-

lecia liczba mieszkań chronionych i ich mieszkańców wzrosła blisko 2,5-krotnie, przy czym nastąpił proporcjonalny wzrost liczby tych instytucji i osób z nich korzystających. Jednak liczba 703 mieszkań chronionych w porównaniu choćby z liczbą gmin w Polsce, których w 2016 r. było 2476, jest niewielka, gdyż oznacza, że statystycznie tylko w co trzeciej gminie funkcjonowało mieszkanie chronione, a w większości gmin takich instytucji nie było. Sugeruje to, że na drodze ich powstawania i rozwoju pojawiają się trudności, a przypuszczać można, że jest to brak środków finansowych po stronie jednostek samorządu terytorialnego lub przynajmniej poważne w tym zakresie ograniczenia, obawy w zapewnieniu kontroli mieszkańców i utrzymaniu istniejącego standardu mieszkań, specjalistycznego wsparcia, problemy interpersonalne między mieszkańcami czy też może niechęć środowiska lokalnego. To z pewnością realne obawy, które jednak w praktyce wcale nie muszą zaistnieć, bądź ich pokonanie może okazać się zupełnie łatwe. Zatem możliwe trudności nie mogą powodować braku aktywności w rozpoznawaniu potrzeb co do tworzenia kolejnych mieszkań chronionych oraz podejmowania faktycznych starań o ich realizowanie. Wydaje się, że wraz ze starzeniem się polskiego społeczeństwa i związanym z tym narastaniem skali niepełnosprawności potrzeby w tym zakresie będą coraz większe. Chodzić powinno też o to, aby jak najszybciej rozpoznawać takie potrzeby w konkretnych środowiskach lokalnych i niejako profilaktycznie przygotowywać się do tworzenia kolejnych mieszkań chronionych po to, aby to one oczekiwały na przyszłych mieszkańców, a nie odwrotnie.

Nie jest przy tym możliwe postulowanie, aby na wszystkich gminach ciążył nałożony przez ustawodawcę obowiązek tworzenia mieszkań chronionych. Mogą bowiem być, i zapewne są, gminy, zwłaszcza te małe, w których nie ma faktycznych potrzeb istnienia tego rodzaju miejsc wsparcia, ponieważ problemy swoich mieszkańców rozwiązują dzięki lokalom socjalnym i innym pozostającym w zasobie gminnym. Być może byłoby zasadne, aby przynajmniej jedno mieszkanie chronione funkcjonowało w każdym powiecie.

5. FUNKCJONOWANIE MIESZKAŃ CHRONIONYCH – EGZEMPLIFIKACJA

Liczba mieszkań chronionych z roku na rok wzrasta, co odpowiada na potrzeby społeczeństwa w tym zakresie. Jest także wyrazem państwa opiekuńczego, które ma obowiązek udzielania pomocy i wsparcia osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje go, aby funkcjonować, a nie wymaga całodobowej opieki. Mieszkanie chronione jest wówczas najlepszą formą pomocy społecznej przygotowującą osoby, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia i zapewniając jednocześnie integrację ze społecznością lokalną.

Na stronie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach zamieszczono informację, iż działają tam trzy mieszkania chronione wspierane, dwa przeznaczone dla osób w podeszłym wieku lub przewlekle chorych oraz jedno

przeznaczone dla osób niepełnosprawnych, w szczególności osób niepełnosprawnych fizycznie lub osób z zaburzeniami psychicznym (MOPS Katowice 2019). Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie na swojej stronie internetowej zamieszcza wykaz mieszkań chronionych. Jest to ponad 20 mieszkań, które kierowane są do różnych grup, mianowicie mieszkania chronione dla usamodzielniających się pełnoletnich wychowanków całodobowych palcówki opiekuńczo-wychowawczych i rodzin zastępczych, dla bezdomnych lub zagrożonych bezdomnością mężczyzn, dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej, dla kobiet i kobiet z dziećmi, dla bezdomnych kobiet i mężczyzn oraz mieszkania chronione wspierane dla osób w podeszłym wieku i osób z zaburzeniami psychicznymi. Są wśród nich mieszkania publiczne i niepubliczne, prowadzone przez stowarzyszenia i fundacje (MOPS Kraków 2019).

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Mielcu prowadzi 6 mieszkań chronionych. Są to mieszkania treningowe, w których osoby przygotowywane są do prowadzenia samodzielnego życia w społeczeństwie, w oparciu o posiadane umiejętności i z wykorzystaniem własnej zaradności życiowej. W mieszkaniach zapewniona jest pomoc specjalistów, mianowicie pracowników socjalnych, psychologa i terapeutę. W okresie od marca 2018 r. do kwietnia 2020 r. usługi realizowane w mieszkaniach chronionych współfinansowane są przy pomocy projektu „Tworzenie miejsc pobytu w nowo utworzonych mieszkaniach chronionych na terenie Gminy Miejskiej Mielec” ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 (MOPS Mielec 2019).

Ośrodek Pomocy Społecznej w Gliwicach prowadzi 5 mieszkań chronionych, a mianowicie mieszkanie chronione wspierane dla osób niepełnosprawnych, mieszkanie chronione treningowe dla osób niepełnosprawnych intelektualnie, mieszkanie chronione treningowe dla osób z zaburzeniami psychicznymi, mieszkanie chronione treningowe dla bezdomnych mężczyzn, mieszkanie chronione treningowe dla osób doświadczających przemocy, współuzależnionych w ramach programu „Rozwiń skrzydła – uwierz w siebie” (OPS Gliwice 2019). W Ośrodku Poradnictwa Specjalistycznego i Interwencji Kryzysowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie funkcjonują dwa mieszkania chronione z czterema miejscami dla pełnoletnich wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w ramach indywidualnego programu usamodzielnienia. W trakcie pobytu w mieszkaniu chronionym osoby otrzymują wsparcie w formie poradnictwa specjalistycznego w rozwiązywaniu bieżących problemów psychologicznych i prawnych. Wychowanka wspiera również pracownik socjalny, którego pomoc obejmuje przygotowanie do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu poprzez wsparcie w załatwianiu spraw urzędowych, zdrowotnych, prowadzenie treningów kulinarnych oraz planowanie i zarządzanie osobistym budżetem, pomoc w uzyskaniu mieszkania (MOPS Rzeszów 2019).

Mieszkania chronione funkcjonują także w Bydgoszczy, Grudziądzu, Toruniu, Włocławku, Brodnicy, Chełmnie, Inowrocławiu, Mogilnie, Radziejowie,

Chełmży, Tucholi (*Wykaz mieszkań chronionych* 2019), Sosnowcu, Tarnowskich Górach, Zabrze, Oławie, Pszczynie, Tychach, Jaworznie, Bielsko- Białej, Cieszynie (*Baza instytucji* 2019). Proces tworzenia mieszkań chronionych nie jest zakończony. Przykładowo, powiat poznański dzięki unijnym funduszom utworzył w Lisówkach mieszkania chronione. Inwestycja ta ma być zrealizowana do 2020 r. Na mieszkania chronione zostanie zaadaptowanych siedem domów szeregowych, które znajdują się w sąsiedztwie Domu Pomocy Społecznej w Lisówkach. Każdy z nich zostanie przystosowany do zamieszkania przez minimum pięć osób oraz opiekuna, co zapewni rodzinną atmosferę. Zamieszka w tych mieszkaniach co najmniej 35 podopiecznych, osób niepełnosprawnych, które będą uczyć się samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie (Kisiel 2018).

Przywołane przykłady funkcjonowania mieszkań chronionych ukazują, że możliwe jest ich istnienie i zaspakajają one potrzeby osób niesamodzielnych w funkcjonowaniu. Wsparcie w takiej formie ma wiele niekwestionowanych zalet, a w szczególności pozwala na uczenie bądź przywracanie samodzielności, wykonywanie codziennych czynności i pokonywanie trudności, kontakt ze społeczeństwem. Ta bardzo pożądana forma życiowej edukacji powinna się rozwijać, tak co do ilości mieszkań, jak też jakości wsparcia, jakie może zaoferować ich mieszkańcom, którzy współtworzą różne kategorie beneficjentów. Są to bowiem osoby niepełnosprawne, doświadczające przemocy, zagrożone bezdomnością lub bezdomne, przewlekle chore i inne.

PODSUMOWANIE

Mieszkania chronione to bardzo dobra forma wsparcia osób niesamodzielnych, ale nie potrzebujących całodobowej opieki w codziennym funkcjonowaniu. Osoby te posiadają pewne umiejętności i mogą przy wsparciu innych osób i opiekunów funkcjonować w takim mieszkaniu, doskonalić się w samodzielności i stając się zaradne życiowo. To troska o nabywanie umiejętności ważnych w codziennym życiu, w różnych jego obszarach, jest wyrazem wsparcia, jakie osoby uczące się samodzielności otrzymują w mieszkaniu chronionym. Bardzo ważną rolę w tym zakresie wypełniają współmieszkańcy, ale również opiekunowie mieszkań chronionych. To oni swoim zachowaniem i udzielaniem wskazówek mogą spełnić bardzo pozytywną rolę w procesie uczenia się samodzielności i życia w społeczeństwie przez mieszkańców mieszkań chronionych.

W mieszkaniach chronionych, ze względu na ich wielkość i stosunek liczby mieszkańców do opiekunów, możliwe jest zadbanie o właściwy rodzaj relacji międzyludzkich, co ma ogromne znaczenie w zakresie choćby profilaktyki antydepresyjnej. Ważna jest także rola mieszkań chronionych w przypadkach ujawnionej przemocy wobec osób starszych, stosowanej przez członków rodziny, której to obliczem jest również niedopełnianie obowiązków w zakresie opieki i pielęgnacji niesamodzielnego seniora, a zapewnienie bezpiecznego schronienia w mieszkaniu chronionym daje możliwość szybkiej interwencji w celu rozdzielenia ofiary od sprawcy (Giezek i Iwański 2017, 293).

A. Mielczarek zasadnie postuluje tworzenie mieszkań jednoosobowych, które posiadają wspólne części, jak też zamieszkiwanie w jednym mieszkaniu osób o zbliżonych potrzebach, podobnym wykształceniu, z podobnych środowisk, o zbliżonych zainteresowaniach, uznawanej hierarchii wartości. Ponadto za właściwe uznaje lokalizowanie mieszkań chronionych dla seniorów w sąsiedztwie domów pomocy społecznej, organizowanie ich w zlikwidowanych szkołach, zwłaszcza na wsiach, w środowisku, gdzie żyje znaczna populacja ludzi samotnych i schorowanych, wymagających pomocy i wsparcia (Mielczarek 2016, 38). Tworzenie takich miejsc byłoby szansą na wsparcie osób go potrzebujących, co dawałoby okazję do zagospodarowania niewykorzystanych budynków pozostających w zasobach gmin, co do których nie ma lepszych pomysłów.

Niekwestionowaną zaletą mieszkań chronionych jest ich lokalizacja oraz wielkość. W małej placówce łatwiej zaadaptować się do nowych warunków, można również zachować przestrzeń intymną. Wydaje się, że stanowią one dzięki temu dobre uzupełnienie oferty domów pomocy społecznej oraz usług opiekuńczych świadczonych w miejscach zamieszkania osób korzystających z tej formy pomocy społecznej. Mają więc one wiele zalet powyżej jedynie zarysowanych.

Niewątpliwie potrzeba ich rozwoju, ale dla niego potrzeba pieniędzy, których być może mniejsze czy biedniejsze gminy lub powiaty na ten cel nie mają i w związku z tym muszą go traktować jako drugorzędny z uwagi na inne, w tym socjalne, zadania konieczne do realizacji. Warto więc byłoby, aby to państwo wsparło finansowo jednostki samorządu terytorialnego, choćby w ramach jakiegoś specjalnego programu, aby te z kolei mogły wspierać swoich mieszkańców, organizując dla nich kolejne mieszkania chronione.

Ufać należy, że poprzez podjęte rozważania udało się osiągnąć cel opracowania, jakim była analiza najważniejszych aspektów funkcjonowania mieszkań chronionych, w szczególności podstaw prawnych ich istnienia, form i standardów, jakie muszą spełniać. Rozważania teoretyczne uzupełniają przykłady istnienia mieszkań chronionych wspierających osoby niesamodzielne. To właśnie troska o dobro człowieka zmusza do refleksji i eksploracji form jego wsparcia, także w postaci mieszkań chronionych, które umożliwiają uczenie się życia, integrację ze społeczeństwem, chronią przed osamotnieniem i zapewniają egzystencję w godnych warunkach.

BIBLIOGRAFIA:

- Auleytner, Julian. 2005. *Polska polityka społeczna. Kreowanie ładu społecznego*. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. *Baza instytucji. Mieszkania chronione*. Dostęp: 20.08.2019. <https://ops.pl/kategoria/baza-instytucji>.
- Daniel, Paweł, Arkadiusz Skomra i Jan Szuma. 2015. *Kompleksowy przewodnik po świadczeniach pomocy społecznej*. Wrocław: Presscom sp. z o.o.

- Figarski, Jacek. 2002. System wsparcia dla osób niepełnosprawnych z upośledzeniem umysłowym – aktywizacja zawodowa i mieszkania chronione. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 4, 59-68.
- Giezek, Marta i Rafał Iwański. 2017. Mieszkania chronione i wspomagane dla osób starszych w ujęciu społeczno-ekonomicznym. *Handel Wewnętrzny*, 4, 287-296.
- Górnicka, Beata. 2014. Mieszkanie chronione. W: *Słownik metod, technik i form pracy socjalnej, opiekuńczej i terapeutycznej*, red. Anna Weissbrot-Koziarska i Iwona Dąbrowska-Jabłońska, 80-84. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Grzywna, Paweł et al. 2017. *Polityka społeczna. Rozważania o teorii i praktyce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kaczmarek, Mirosław. 2010. Instytucjonalne formy pomocy dziecku i rodzinie. *Remedium*, 7-8, 36-39.
- Kisiel, Bogna. 2018. *Powiat poznański: W Lisówkach powstaną mieszkania chronione. Niepełnosprawni będą uczyć się samodzielnego życia*. Dostęp: 20.08.2019. <https://gloswielpolski.pl/powiat-poznanski-w-lisowkach-powstana-mieszkania-chronione-niepelnosprawni-beda-uczyc-sie-samodzielnego-zycia/ar/13577014>.
- Magnuszewska-Otulak, Grażyna. 2011. Mieszkanie chronione. W: *Polityka społeczna gmin i powiatów. Kompendium wiedzy o instytucjach i procedurach*, red. Barbara Rysz-Kowalczyk, 183. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Mielczarek, Andrzej. 2016. Mieszkania chronione dla seniorów w systemie pomocy społecznej. *Wychowanie na co Dzień*, 1, 36-39.
- OPS Gliwice. 2019. *Mieszkania chronione*. Dostęp: 19.08.2019. <https://opsgliwice.pl/formy-pomocy/pozostala-dzialalnosc/mieszkania-chronione/>.
- MOPS Katowice. 2019. *Mieszkania chronione*. Dostęp: 19.08.2019. <https://www.mops.katowice.pl/node/48>.
- MOPS Kraków. 2019. *Mieszkania chronione*. Dostęp: 20.08.2019. <https://mops.krakow.pl/instcbi/212220,,2448,0,wyszukiwarka.html>.
- MOPS Mielec. 2019. *Mieszkania chronione*. Dostęp: 21.08.2019. <http://mops.mielec.pl/mieszkania-chronione/>.
- MOPS Rzeszów. 2019. *Mieszkania chronione*. Dostęp: 22.08.2019. <http://opsik.mopsrzeszow.pl/index.php/struktura-osrodka/mieszkania-chronione>.
- Orczyk, Józef. 2012. *Polityka społeczna. Uwarunkowania i cele*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Porąbaniec, Magdalena. 2009. Mieszkania chronione dla osób z zaburzeniami psychicznymi. *Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej*, 27, 129-134.
- Przybysz, Katarzyna. 2005. Mieszkanie chronione szansą na integrację społeczną osób upośledzonych umysłowo – przykład Przasnysza. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 1, 59-87.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. 2017. Dostęp: 20.08.2019. http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/17/1/rocznik_statystyczny_rzeczypospolitej_polskiej_2017.pdf.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 marca 2012 r. w sprawie mieszkań chronionych, Dz. U. z 2012 r. poz. 305.

Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018 r. w sprawie mieszkań chronionych, Dz. U. z 2018 r. poz. 822.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593.

Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z realizacją programu „Za życiem”, Dz. U. z 2017 r. poz. 1292.

Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz. U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 z późn. zm.

Wykaz mieszkań chronionych w województwie kujawsko-pomorskim. Dostęp: 20.08.2019. <https://docplayer.pl/9281364-Wykaz-mieszkan-chronionych-w-województwie-kujawsko-pomorskim-numer-telefonu-ul-kapusciska-9-85-807-bydgoszcz.html>.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 23 października 2014 r. (II SA/Lu 948/13). Dostęp: 10.01.2020. http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-sa-lu-94813/pomoc_spoleczna/20be273/6.html?q=&symbol=632_6329&haslo=Pomoc+spo%C5%82eczna&sad=Wojew%C3%B3dki+S%C4%85d+Administracyjny+w+Lublinie&skarzony=Samorz%C4%85dowe+Kolegium+Odwo%C5%82awcze&okres=2014_10.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 2 grudnia 2011 r. (II SA/Bd 1149/11). Dostęp: 10.01.2020. http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-sa-bd-114911/pomoc_spoleczna/2e7a9ff/4.html?q=&symbol=632_6329&haslo=Pomoc+spo%C5%82eczna&sad=Wojew%C3%B3dki+S%C4%85d+Administracyjny+w+Bydgoszczy&skarzony=Samorz%C4%85dowe+Kolegium+Odwo%C5%82awcze&okres=2011_12.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Opolu z dnia 11 maja 2017 r. (II SA/Op 49/17). Dostęp: 10.01.2020. http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-sa-op-49-17/pomoc_spoleczna_administracyjne_postepowanie/18a6e86.html.